

vizsgálódások azt a hipotézis látszanak alátámasztani, hogy a különböző népeknél a lakóternek jobb és bal oldal alapján férfi és női részre való felosztása egymástól függetlenül, konvergensen alakult ki.

A társadalmi szemiotika elméleti kérdéseivel foglalkozó tanulmányok (Hoppál Mihály: A mitológia mint jelrendszer; Szepes Erika: Hekaté: a hármasság mint a bölcsesség alapegysége; Láng László: A stílus statisztikája és szemiotikája; Mérei Ferenc: Az utalás — az élményközösség szemiotikai többlete) közül megkülönböztetett érdeklődésre tarthatnak számot Láng László vizsgálódásai, mivel a stílus nyelvészeti és irodalmi vizsgálatakor az utóbbi időben — a statisztika és a szemantika mellett — egyre gyakrabban hívják segítségül a szemiotikát is. A stílus jelelméleti vonatkozásainak a feltárása egy szempontból különösen fontos: a poétikai, statisztikai, valamint a szemiotikai módszerek kombinálásával ugyanis lehetőség adódik egy esztétikai alapokra épülő stíluselmélet megalkotására.

Három tanulmány a közösségi élet egyéb szemiotikai vonatkozásaival foglalkozik (Joób Emőke: A magyar napihírek összetétele; R. Hidasi Judit: A köszönés szemiotikájához; Az ELTE Folklore Tanzékiének munkaközössége: Az 1972. május elsejei felvonulás társadalmi szemiotikája). Joób Emőke tanulmányában arra tesz kísérletet, hogy R. Barthes franciaországi vizsgálatait alapul véve általános érvényű következtetéseket

vonjon le a magyarországi sajtó napihíreivel kapcsolatban. Felhívja a figyelmet a Barthes által használt deduktív elemzési mód fogyatékoságaira, nevezetesen arra, hogy „a hír konkrét tartalmától, társadalmi céljától eltekintő esztétikai-műfajelemző módszer” figyelmen kívül hagyja a tényt, hogy „a napihírek azontúl, hogy tükrözik egy adott társadalom elfogadott értékrendszerét, kifejezik azt is, hogy a sajtóirodalom tendenciózus, s implicit funkciója e bevett értékrend alapján ideológiai tartalmak közvetítése.”

A kötetben közzétett tanulmányok, valamint a már folyamatban lévő film- és irodalomszemiotikai vizsgálatok arra engednek következtetni, hogy a magyarországi szemiotika — épp a jel társadalmi vonatkozásainak a vizsgálata révén — megtalálta helyét és sajátos szerepét nemzetközi viszonylatban is.

JUNGER Ferenc

HATSZÁZ DAL TORTÉNETE

Dietrich Fischer-Dieskau: *A Schubert-dalok nyomában*, Gondolat Kiadó, Budapest, 1975

Schubert élete eseménytelen volt, öröksége annál gazdagabb. Egy ilyen életről könyvet írni szinte lehetetlen. Írni csak a műről, a fennmaradt alkotásokról lehet. Ezt tette Dietrich Fischer-Dieskau, a Schubert-dalok talán legavatottabb

tolmácsolója, aki valamennyi — mintegy 600 — dalt hanglemezzre énekelte. Az ezzel kapcsolatos könyvtári és gyakorlati zenei munka során adódott az ötlet: a dalok tükrében felvázolni a múlt század legkiemelkedőbb dalszerzőjének életútját. Fischer könyve lényegében megannyi rövid, finoman kidolgozott esszé láncsora. A dalokról beszél, azok megszületéséről, létrejöttük körülményeiről és sorsáról, dátumszerűen. Így szinte órától órára nyomon követhetjük a dalköltő törekvéseit, elképzeléseinek megvalósulását: egy gazdag dalvilág kibontakozását.

Schubert 1828. november 19-én halt meg. A hagyatékáról készült hivatalos leltár szerint 3 posztófrakk, 3 gérokk, 10 nadrág, 9 mellény, 1 kalap, 5 pár cipő, 2 pár csizma, 4 ing, 9 nyak- és 5 zseb-kendő, 13 zokni, 1 lepedő, 2 ágyhuzat, 1 matrac, 1 párna és egy takaró maradt utána. Mindössze ennyi. Sokkal megdöbbentőbb és szomorúbb azonban az a közöny, amely életén át kísérte. Másfél évvel élte túl Beethovent, ott volt temetésén, s hallotta Grillparzer búcsúszavait: „Még él ugyan — s éljen soká! — a német nyelvű s ajkú dal hőse (értsd: Goethe). De a zengő dal utolsó mestere, a zene áldott megszólaltatója... elköltözött.”

De mit tudhatott Grillparzer Schubertról, s mit tudott Bécs? Egyetlen szerzői estje volt, az is csak halála évében. Igazából csak baráti köre és a zeneértők egy része ismerte és becsülte munkásságát.

Schubert csak a zenének élt. A zeneszerzés azonban nem biztosíthatott számára nyugodt megélhetést. Állandó munkát nem vállalt, pontosabban 1814-től négy éven át atyja mellett segédtanítószkodott, de végleg lerázta magáról ezt a, számára, súlyos terhet, ennek következtében viszont, természetesen, anyagi gondjai támadtak. Jobbára barátai, támogatói kenyerén élt. Ezzel kivívta szigorú atyja haragját, másrészt pedig ifjúkora szerelmét sem vehette feleségül: Therése Grob — a gondtalanabb polgári életmód reményében — bizonyos Johann Bergmann pékmessternek esküdött örök hűséget.

Így azután Fischer joggal állapítja meg: „Schubert életéről alapjában nem sok mondanivalónk lehet; teljességgel belső élet volt ez, a komponálás kényszere határozta meg, a komponálásé, mellyel életének is formát keresett. Amit ő maga nem élhetett meg, képzeletével pótolta. Ezért fordult olyan szeretettel a költőkhöz.”

S valóban, Schubert életét a költők, írók határozták meg: Goethe, Herder, Klopstock, Mayerhofer, Grillparzer, Friedrich Schlegel, Novalis, Heinrich Heine, Wilhelm Müller... Goethe állt hozzá legközelebb, mélységesen tisztelte, személyesen azonban nem találkoztak. Schubert egyik barátjának levelére a német költőfejedlem ugyanis nem válaszolt. Nem tudhatta, hogy nevének megőrzéséhez a világ számos részén hozzájárul majd a szegény bécsi zeneszerző muzsikája.

Dietrich Fischer-Dieskau különö-

sen a Die schöne Müllerin (A szép molnárlány) dalciklust és a Winterreise (Téli utazás) darabjait elemzi kimerítően, vigyázva arra, hogy ne az előadóművész, hanem a zenetörténelem távlatából közelítse meg Schubert zenéjét (34 szerző munkáit olvasta el könyve megírásához); így állításai mindenképpen hitelesek. Ezek pedig röviden így foglalhatók össze: a romantika igenis központi jelentőségű volt a zenetörténet számára, továbbá éppen Schubert döbbsent — s döbbenett — rá újra meg újra, milyen döntő fontosságú eleme a műzenei leleménynek a dallam.

A szép és értő dalelemzéseken túlmenően Fischer könyvének to-

vábbi erénye, hogy külön fejezetekben foglalkozik a Schubert-dalok későbbi sorsával, kiadásával, valamint a dalok tolmácsolóival is. Itt kell megjegyeznünk, hogy Fischer munkája nem pusztán egyszerű olvasásra való; hasznos tanácsadóként, kiegészítőként szolgálhat egy-egy koncert vagy rádióműsor esetében is.

A könyv anyaga a bibliográfiai résszel, s ami még fontosabb: a Schubert-dalok teljes jegyzékével zárul.

A könyvet Tandori Dezső ültette át magyar nyelvre.

SINKOVITS Péter

S Z Í N H Á Z

IN MEMORIAM LATINOVITS

Csak át kellett volna hajolni az erkély korlátján és lenyúlni, hogy megfogjam Cavaliere Cipolla cilinderét. Ott ágált közvetlenül alattam — a színpadon; alig voltam egy jó karnyújtásnyira tőle. De nem nyúltam a kalapja után. Esetleg, ha egy vígjátékhős vagy holmi bohózatból való jókedvű, mókás figura, akkor igen. De ez tragikomédia volt, véres és lenyűgöző.

Évekkel később olvastam az előadás rendezőjének naplójában: „... akik az aréna első padsoraiban ültek, mint utólag kiderült, sokszor úgy érezték, hogy Cipolla hatására nekik is be kell menniök a színpadra.”

Ezt a legteljesebb színész—néző viszonyt, kapcsolatot észleltem én is, igaz, nem nézőként, akit megbabonáz a színész, hanem szemlélőként, aki — mert egyszerre látja a ragadozót és áldozatát — nem úgy részese az előadásnak, mint a szemben ülők, de ki a színészi szuggesztivitás hatása alól tíz év múltán sem szabadulhat.

Akárcsak Thomas Mann elbeszélésének közönsége, ott a kis Torre di Venere-i deszkabódéban, ahol Cipolla bűvészestjén az „atmoszférát boszúság, izgalom, feszültség remegtette”.

Olvasmányélményként tudjuk, ki ez a Cipolla: „Utazó virtuóz, mu-